

Vsa leta po vojni je delal v diplomatski službi. Med drugim je bil naš veleposlanik v Švici in pozneje na Japonskem. Toda kljub odgovornim dolžnostim diplomata je dr. Kos redno spremljal nova dognanja na področju umetnostne zgodovine in etnologije. Ob svojem službovanju na Japonskem je na svojih številnih potovanjih po tej deželi kot vsestransko razgledan umetnostni zgodovinar preučeval tudi japonsko umetnost in z izbrušenim estetskim okusom skupaj s svojo soprogo zbiral predmete japonske umetnosti. Tako je nastala bogata, skrbno izbrana zbirka japonske sodobne keramike in japonskega slikarstva.

Del te zbirke smo nameravali letos oktobra razstaviti na gradu Goričane. Toda namesto srečanja na otvoritvi razstave smo se morali 30. septembra na ljubljanskem pokopališču posloviti za vedno od ambasadorja in tudi nekdanjega vestnega kustosa Etnografskega muzeja, dobrega poznavalca naše ljudske umetnosti, od izrednega in vsestransko razgledanega človeka dr. Frančka Kosa.

Boris Kuhar

RÉSUMÉ

DR. FRANČEK KOS

C'est vers la fin du mois de septembre de cette année que mourut Franček Kos, historien de l'art, ethnographe, diplomate et ambassadeur. En 1937, il entra en fonction de conservateur-aspirant au Musée d'Ethnographie de Ljubljana. Sa première scientifique fut l'étude sous le titre »L'ornementation des plafonds de bois peints des églises slovènes«. Basé sur une analyse scientifique approfondie, il a décerné à l'art populaire slovène une place importante dans le cadre de l'art populaire centro-européen et de l'art général. Parmi ses études issues plus tard dans la revue »Etnolog«, la plus en vue est celle sur les bahuts paysans slovènes. Outre cela, il s'intéressait aussi aux peintures sur verre et sur les ruches. En 1941, il s'engagea dans le mouvement de la libération nationale et entra, après la guerre, en diplomatie où il travailla jusqu'à sa mort. Ambassadeur au Japon, il étudia l'art japonais et rassembla, ensemble avec sa femme, une collection exquise de céramique contemporaine et de peintures japonaises. L'année prochaine, cette collection sera exposée au Musée des cultures exotiques au château de Goričane.

JOŽE KARLOVŠEK

Zaradi redakcijskih težav naša revija lahko šele v tej številki objavi skromen nekrolog o človeku, ki se je nesebično ves predal naši ljudski umetnosti, predvsem ornamentiki. V zadnji številki »Slovenskega etnografa« je bil še objavljen njegov članek »Funkcija ornamenta in naš čas«. V tej svoji razpravi je Karlovšek razvil svojo tezo, da je ornament ogledalo najboljšega iz kolektivne ljudske umetnosti.

Že kot otrok se je Karlovšek srečal z izvirno ljudsko umetnostjo, kmečkim življenjem in z izvirno folkloro. Rodil se je kot sin gostilničarja 12. februarja 1900 v Šmarjeti na Dolenjskem. Pozneje kot dijaka na novo-meški gimnaziji ga je profesor Josip Germ navdušil za risanje. Kot študent gradbenega oddelka Tehnične srednje šole v Ljubljani je v letih 1918—1923 obiskoval tudi risarski tečaj Društva »Probuda«, na katerem so poučevali tudi Sever, Šantel in Gaspari. In prav ta zadnji je mladega študenta navdušil za ljudsko ornamentiko. Tej je bil Karlovšek zvest vse življenje. Kot gradbenega tehnika- projektanta in ljubitelja ljudske kulture ga je zamikala slovenska kmečka hiša, in to predvsem še z gradbene, konstrukcijske strani z vsemi vernimi detajli krasitve. Napisal je več razprav, mnogo člankov o hiši pri nas in tudi več knjig. Naj med njimi omenimo: Slovenski ornament,¹ Umetnostna obrt,² Slovenski domovi³ in njegovo razpravo o lončarstvu na Slovenskem.⁴

Karlovška je zanimal predvsem ornament, iskal je njegove razvojne pojave, tako je sistematično analiziral slovenski ornament in ga postavil ob stran tujemu, skušal mu je najti pravo mesto tudi pri nas. Zato ga je skozi desetletja verno beležil in tudi sam ga je na novo oblikoval. Ustvarjal je svojo sistematiko ornamenta, razvijal ga je in iskal v ornamentu čiste oblike ter ves njegov predstavniki svet, njegov ritem, ubrano menjava vanje ali ponavljanje motivov. Zanj je bil ornament ritem barv, podobno kot je harmonija tonov v skladbi. Zanj je bila ornamentika tudi uporabna umetnost, ki se ne pojavlja samo v domači obrti, temveč tudi v industriji in arhitekturi. Zato jo je tudi tu spremljal. Visoko je ovrednotil predvsem še slovenski ornament, ki mu je pomenil slikovitost in lirično mehko. Študij ornamenta ga je privedel tudi v poglobljena razglabljanja ljudskega bajeslovja. Predvsem pa je rad posegal še v mitologijo vzhodnih kultur. Vse svoje poznavanje in dolgoletni študij, skratka vse delo na področju ornamentike je strnil v svoji zadnji razpravi »Osnova in razvoj ornamenta«. Delo je še v rokopisu in je pripravljeno za tisk, toda žal še vedno čaka v arhivu Slovenskega etnografskega muzeja in je tu tudi dostopno vsem, ki se zanimajo za delo Jožeta Karlovška in za ornament.

Ko je Jožeta Karlovška že močno razjedala bolezen, je še prihajal v Etnografski muzej. Sam je opravil še korekture svoje zadnje razprave, pripovedoval je o svojem novem delu, ki ga je pripravljaj. Samo nekaj dni pred smrtjo me je še poklical k sebi. Za muzej mi je izročil svoje rokopise in slikovne priloge ter mi z zadnjimi močmi narekoval svoje poslednje misli in želje. Gradivo, ki ga je štirideset let zbiral in obdeloval, je sedaj dal na razpolago muzeju, da bi ga enkrat objavil. Štiri zajetne mape obsega gradivo. Več ur mi je narekoval komentarje k posa-

¹ Slovenski ornament. Ljubljana 1935 in 1937

² Umetnostna obrt. Ljubljana 1939

³ Slovenski domovi. Ljubljana 1939

⁴ Lončarstvo na Slovenskem. SE III-IV, 1951, str. 87—111

meznim mapam in slikam. Njegova zadnja razmišljanja o njegovem delu in o ornamentu.

... »Prešeren in Župančič nista pri nas tako slavna, ker sta posnela mala tradicijo, temveč ker sta dala Slovencem nov besedni zaklad in novo vsebino, ki se je ozirala na preteklost samo toliko, kolikor je bilo pač treba in kolikor je bila ta preteklost značilna. Prav tako tudi moje delo ni le shematično ponavljanje narodnih motivov, temveč so ti podani z novim prijemom. Bil sem zbiralec narodnega ornamenta in sem dobival izvirni material. Veliko arhitektov in drugih oblikovalcev se je odločilo proti uporabi ornamenta, toda v zadnjem času je prišel ornament spet do svoje veljave in to v novi sodobni obliki...«

Komaj nekaj dni kasneje 22. oktobra leta 1963 je na svojem domu v Domžalah umrl Jože Karlovšek. Ni namen tega sestavka, da bi ovrednotil obširno delo Jožeta Karlovška. Strokovnjaki so mu večkrat zamerili njegovo romantično zanesenost, predvsem pri prenašanju elementov ljudske umetnosti v naš čas in pa njegove lastne aplikacije ornamenta. Z njim se jasno tudi niso strinjali tisti, ki menijo, da je nova stvarnost odvrгла vsak ornament, ker ga pač smatra za izraz neokusnosti. Toda vsemu na kljub moramo zapisati, da je bil Karlovšek amater na področju etnologije, toda velik ljubitelj in tudi koristen preučevalec ljudske umetnosti. Mimo Karlovška in njegovih del ne bo mogel nihče, ki bo pisal zgodovino slovenske etnologije, ali pa obdeloval problematiko našega ljudskega stavbarstva in ljudske umetnosti. Zato bi na koncu zapisali samo še stavek, ki smo ga tudi slišali ob njegovem grobu: »Ko bi bilo še mnogo takih ljudi pri nas!«

Boris Kuhar

ZUSAMMENFASSUNG

JOŽE KARLOVŠEK

Der Autor beschreibt den Lebenslauf des verstorbenen Jože Karlovšek, der als Bautechniker-Projektant und Liebhaber der Volkskunst, als Ethnograph-Amateur die slowenische Ornamentik sowie das slowenische Haus erforschte. Er hat mehrere Bücher verfasst, wie z. B.: Das slowenische Ornament, Das Kunsthandwerk, Slowenische Heimstätten. Unter seinen umfangreicheren Abhandlungen ist aber besonders zu erwähnen sein Werk über das Töpferhandwerk im Slowenien. Karlovšek interessierte sich vor allem für das Ornament und seine Entwicklungserscheinungen. Zu diesem Zweck analysierte er systematisch das slowenische Ornament und suchte seinen richtigen Platz auch bei uns zu finden. Er selbst gestaltete das Ornament auch neu. Jože Karlovšek starb am 22. Oktober 1963, im Alter von 63 Jahren.